

Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa

---

Piia Roos^a & Niina Rutanen^b

^a Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö, s-posti: piia.roos@uta.fi

^b Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö, s-posti: niina.rutanen@uta.fi

TIIVISTELMÄ: Tämä metodologinen artikkeli keskittyy alle kouluikäisten lasten yksilöhaastattelun prosessiin ja kulkuun. Artikkelimme osallistuu erityisesti monitieteisen lapsuudentutkimuksen alueella käytyyn keskusteluun lasten osallisuudesta ja ”äänen kuulemisesta” tutkimusprosesseissa. Pohdimme kerronnallisen haastattelun soveltuvuutta lasten näkökulman esille tuomisessa. Paneudumme artikkelissamme tarkastelemaan haastattelun rakentumista: miten se alkaa, mitä sen aikana tapahtuu sekä milloin ja miten haastattelu loppuu. Tarkastelumme pohjautuu Roosin väitöstutkimuksessa toteuttamiin haastatteluihin, joissa lapset kertoivat päiväkotiarjestaan. Tarkastelemme näitä haastatteluja erityisesti tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutuksessa rakentaman prosessin näkökulmasta sen sijaan, että analysoisimme haastatteluissa tuotettuja sisällöllisiä teemoja. Otamme tarkasteluun erityisiä tilanteita, joissa on tapahtunut jotakin, joka suuntaa haastattelun kulkua uudella tavalla. Peilaamme huomioitamme myös aikaisempaan kirjallisuuteen ja laajennamme tarkastelua siten yhtä haastattelututkimusta laajemmaksi kuvaukseksi lasten haastattelututkimuksen haasteista, eduista ja mahdollisista karikoista. Tässä artikkelissa päädyimme siihen, että lasten haastattelussa erilaisten vaiheiden erottaminen ei ole suoraviivaista, vaan tutustumisen ja tunnustelun prosessi jatkuu läpi haastattelun. Muuntuvuus ja hetkittäisyys ovat lasten haastatteluille luonteellisia, joten niihin valmistauduttaessa tarkkojen ennakkosuunnitelmien sijaan avoimuus ja väljyys ovat perustellumpia valintoja.

Asiasanat: (metodologia, alle kouluikäiset lapset, haastattelu, kerronta)

ABSTRACT: This methodological article focuses on the process of interview with under school age children. The article contributes to the discussions within multidisciplinary childhood studies about children’s participation and children’s ‘voice’ within research process. Our investigation focuses on how the interview begins, what occurs during the interview and when and how does the interview end? Our analysis is based on the interviews the first author, Roos made for her PhD thesis. In these interviews, children tell about their everyday life in day care centres. Instead of investigating the thematic contents, we will investigate the process that the researcher and the research subject are co-constructing in interaction. We will focus our investigation to particular events, where something occurred and directed the interview in a new way. We will also mirror our observations to previous literature to build a wider

description of the challenges, benefits and difficulties occurring during interviews with children. We will conclude that interviews with children are not separable to clear-cut phases, but getting to know the other and building trust continues during the whole interview. Interviews are characterized by fast changes and situationality; the researcher should maintain openness and flexibility rather than follow pre-fixed plans.

Keywords: (*methodology, children under school age, interview, narration*)

Johdanto

Haastattelua on käytetty useissa lapsen näkökulmaa tavoitelleissa tutkimuksissa. Lasten tutkimushaastattelun perustana on luottamus siihen, että lapsi itse on paras asiantuntija kertomaan omasta elämästään. Tutkimuksissa pyritään tavoittamaan lasten mielipiteitä eli ”lasten ääntä”, mutta samalla lapsuudentutkimuksen piirissä käytävä kriittinen keskustelu tuo esiin, että ”lapsen ääni” saa hyvin monia merkityksiä eri tutkimuksissa. Lisäksi ajatusta jonkin autenttisen, aikuisen tai kulttuurin äänestä irrallaan olevan äänen tavoittamista kyseenalaistetaan. (Esim. Karlsson, 2012; Komulainen, 2007.) Haastattelututkimuksen menetelmällinen tarkastelu on ensiarvoisen tärkeää, koska sitä kautta on mahdollista tehdä näkyväksi haastattelussa tuotettuun tietoon vaikuttavista vuorovaikutuksellista tekijöistä (Gollop 2000).

Tässä artikkelissa tarkastellaan lasten parissa toteutettujen tutkimushaastatteluita. Artikkelin taustalla ovat kirjoittajien kokemukset alle kouluikäisten lasten tutkimuksesta sekä havainto siitä, että kotimaisia pienten lasten haastattelua koskevia metodologisia artikkeleita on suhteellisen vähän, vaikka lapsia on haastateltu runsaasti myös suomalaisessa varhaiskasvatustutkimuksessa. Jotain erityisesti haastattelututkimuksen haasteisiin keskittyviä metodologisia tarkasteluja löytyy (mm. Alasuutari, 2005; Helavirta, 2007; Suoninen & Partanen, 2010; Turja, 2004) sekä tarkasteluja, joissa paneudutaan siihen, mitä lasten arjesta ja elämästä on opittavissa sisällöllisesti (mm. Kyrönlampi-Kylmänen, 2007; Lämsä, 2009; Tauriainen, 2000). Nämä näkökulmat yhdistyvät narratiivisessa lähestymistavassa, jossa kerronnan sisältöjen ohella paneudutaan kerronnan vuorovaikutukselliseen luonteeseen ja kerronnan tapaan (Estola & Puroila 2013). Narratiivinen lähestymistapa on yleistynyt myös pienten lasten kanssa tehtävässä tutkimuksessa, josta Estola ja Puroila (mt.) käyttävät nimitystä *kerronnallinen lapsuudentutkimus*. Narratiivisuus antaa lapsihaastatteluun tarkasteluun ontologisen kehyksen sekä peilauspintaa siihen, miten lapsi ääni tutkimuksessa kuuluu.

Lapsia haastateltaessa itse haastattelutilanteeseen ei voi valmistautua aukottomasti ennalta, sillä tilanteet ovat usein varsin yllätyksellisiä. Kukin yksittäinen haastattelu rakentuu aina myös suhteessa haastattelun kontekstiin. (Gollop, 2000; Helavirta, 2007) Vaikka tutkija olisi varustautunut lasten kohtaamiseen aikaisempaa kirjallisuutta lukemalla ja heihin ennalta tutustumalla, niin kohtaamista luonnehtivat hetkittäisyys, muuntuvuus ja tutkijan mahdollinen hämmennyskin, sillä lasten kerronta on hyvin moninaista ja monikanavaista. Puhutun kerronnan ohella eleet, ilmeet ja liikkeet ovat tärkeä osa lapsen kerrontaa (esim. Engel, 2003; Viljamaa, 2012). Heidän kerrontansa saattaa temmata tutkijan hetkessä mukaan ja hauskuuttaa. Lapset saattavat olla hyvin avoimia ja heidän suorasanaisuutensa voi yllättää. Toisaalla lapset voivat olla ilmaisussaan epäselviä ja lyhytsanaisia ja tutkijan voi olla vaikea tulkita heidän viestejään. Lapsia haastatellessaan tutkija saattaa havaita, että lasten kerronnassa tuottama todellisuuden kuva ei aukeakaan ehkä siten, kun hän oli etukäteen kuvitellut.

Tässä artikkelissa tarkastelemme lasten yksilöhaastattelun kulkua prosessina: miten haastattelu alkaa, mitä sen aikana tapahtuu, entä milloin ja miten haastattelu loppuu? Entä miten kannattaa valmistautua? Tällä haastatteluprosessin tarkastelulla tuomme esille muutamia keskeisiä näkökulmia siihen, mitä lasten haastatteluissa on hyvä ottaa huomioon. Pääosassa ovat Roosin väitöstutkimuksessa toteuttamat lasten haastattelut¹, joissa lapsen kertoivat päiväkotiarjestaan. Artikkelia varten tästä haastatteluaineistosta on poimittu sellaisia katkelmia, jotka avaavat haastatteluista menetelmällisestä näkökulmasta. Kyseisessä tutkimuksessa näitä haastatteluista on lähestytty kerronnallisesta näkökulmasta, jolloin haastattelutilanteen vuorovaikutuksellisen ulottuvuuden tarkastelu on yksi oleellinen osa analyysia (esim. Gubrium & Holstein, 2008.)

Analysoimme yksilöhaastattelujen prosessia laadullisin menetelmin tapauksena ja eräänä esimerkkinä haastattelun kulusta. Otamme tarkasteluun erityisiä tilanteita, joissa on tapahtunut jotakin, joka suuntaa haastattelun kulkua uudella tavalla. Nämä tilanteet ovat usein väärinymmärrysten sekä ennakkokäsitysten ja tapahtumien yhteensopimattomuuden värittämiä sekä hetkiä, joissa lasten kysymykset, kommentit ja toiminta ovat jollain tavalla yllättäneet haastattelijan ja haastattelijalla on joutunut laittamaan kaiken osaamisensa peliin, jotta haastattelu jatkuisivat tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisesti. Vaikka tutkimushaastattelussa perimmäisenä tarkoituksena on uuden tiedon tuottaminen, tilanteiden rakentumista tulisi pohtia myös

---

¹ Käytämme tässä artikkelissa aineistoa, jossa toinen kirjoittajista, Piia Roos on haastatellut 4-5-vuotiaita lapsia kuudessa eri päiväkodissa väitöstutkimustaan varten. Haastateltavia oli kaikkiaan 37, joista tyttöjä oli 19 ja poikia 18. Haastattelut vaihtelivat sekä ajallisen (5-15 min) että sisällöllisen laajuuden (litteroituna 1-9 sivua) suhteen.

lapsen näkökulmasta, arvioiden haastattelutilanteen mielekkyyttä lapselle.

Haastattelututkimus lasten kuulemisen ja osallisuuden prosessina

Kun lähtee selvittämään sitä, miten lasten haastattelusta on aikaisemmassa kirjallisuudessa kirjoitettu, on lähes mahdotonta olla törmäämättä monitieteisen lapsuudentutkimuksen alueella käynnissä olevaan tutkimukseen ja keskusteluun. Haastattelututkimus esitetään yhtenä lasten kohtaamisen tilanteena ja tapahtumana, jossa tutkimusta johtava kiinnostus on vain yksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvan neuvottelun kohteena oleva ilmiö. Tutkimusprosesseissa ja tutkittavissa instituutioissa tuotetaan samanaikaisesti lapsuutta sukupolvisena ilmiönä sekä yksittäisten lasten asemia ja osallisuutta näissä prosesseissa (Alanen, 2009).

Monitieteisen lapsuudentutkimuksen kentässä on tarkasteltu jo pitkään erilaisia lapsuuden konstruktioita ja käsityksiä lapsista (Christensen & James, 2008). Kaikkea sitä tutkimusta, jota on tehty lapsuudentutkimuksen sateenvarjon alla, on mahdotonta luonnehtia yksiselitteisesti tai muutamalla lauseella. Laajasti ymmärrettynä aikaisemmin esiintynyt tietynlainen painotus lapsen tarvitsevuudesta ja viattomuudesta on kuitenkin saanut rinnalleen erilaisia näkemyksiä aktiivisesta lapsesta, joka tuottaa paikkaansa sosiaalisissa yhteisöissään ja yhteiskunnassa laajemminkin ja jonka asemaa myös yhteisön jäsenenä ja toimijana vahvistetaan erilaisin yhteisesti sovituin oikeuksin (Alanen, 2009; Strandell, 2010).

Tämä lasten toimijuutta ja osallisuutta korostava lapsi- ja lapsuuskäsitys on rakentunut ajallisesti rinnakkain sosiaalitieteissä laajemminkin tapahtuneiden laadulliseen tutkimukseen liittyvien painotusten kanssa. Muun muassa tutkittavien, erityisesti marginaalissa olevien, ”äänien” kuuleminen, tutkittavien osallistuminen kiinteämmin tutkimusprosessin eri vaiheisiin sekä tutkimussuhteen ja tutkijan roolin syventynyt reflektio luonnehtivat näitä muutoksia laajemmin (esim. Greene & Hill, 2005; Komulainen, 2007). Näin myös lasten kanssa tehtävä tutkimus on saanut uudenlaisia painoituksia. Lapsista ei enää kerätä tietoa vain aikuisten tekemien havaintojen kautta, vaan lapsia on alettu tarkastella aktiivisina osallistujina tutkimusprosessissa ja tiedon tuottamisessa (Powell & Smith, 2009). Huomio on kiinnittynyt siihen, mitä lapsena oleminen ja lapsuus ovat lasten näkökulmasta (Alasuutari, 2009). Voidaan siis arvioida, että lasten näkökulmat ja osallisuus ovat siirtymässä marginaalista parrasvaloihin myös suomalaisessa tutkimuksessa (ks. Rutanen, 2012).

Suuntaus, jossa lapsen näkökulman tavoittamisen haastetta on lähdetty ratkomaan *kerronnallisen lähestymistavan* antamin ajattelumallein ja välinein, on vakiinnuttanut asemansa niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin lapsuudentutkimuksessa. Kerronnallinen lapsuudentutkimus nojautuu konstruktionismiin, joka korostaa kerronnan sosiaalista ja vuorovaikutuksellista luonnetta (Sparkers & Smith, 2008). Konstruktionismin periaatteet taustoittavat osaltaan myös haastattelumenetelmän kuvauksia (Hänninen, 2010). Koska tieto ja tietäminen ymmärretään sekä sosiaalisesti rakentuvana että aikaan ja paikkaan sijoittuvana, on lasten haastatteluita avattaessa tärkeää reflektoida tietämisen kriteereitä ja reunaehtoja (Helavirta, 2007). Näitä reunaehtoja reflektoidaan yhä laajemmin kysymällä kriittisesti *kenen ääni tutkimuksessa kuuluu*, ja siten suuntaamalla huomio keskeisiin kysymyksiin todellisuuden ja tiedon perimmäisestä olemuksesta (Clandin & Connelly, 2000; Eldén, 2012; Frank, 2012; James, 2007). Vuorovaikutuksen ja kommunikaation tarkastelun liittäminen lasten haastatteluiden analysointiin on tärkeää, jotta kerronnan sisällön ohella voidaan kuvata tiedon tuottamisen prosessia ja luoda sen kautta ymmärrystä siitä, mitä lapsen äänellä ylipäättään tarkoitetaan ja miten se olisi mahdollista tavoittaa (Komulainen, 2007). Lapsen äänen kuulemiseen liittyvien kysymysten äärelle palaamme pohdintaosuudessa.

Lasten sosiaalista ja aktiivista toimijuutta korostavat näkökulmat ovat johtaneet dilemmaattiseen asetelmaan, johon tutkijoiden on otettava kantaa. Useat tutkijat (esim. Powell & Smith, 2009; Punch, 2002; Thomson, 2007) ovat esittäneet kriittisen kysymyksen vallitsevan lapsikäsitteksen ja käytettyjen tutkimusmenetelmien suhteesta. Mikäli näkökulmamme lapsiin ja lapsikäsitteemme rakentuvat sille, että lapset ovat aktiivisia toimijoita, eikö sitten olisi oletettava, että lapset myös tutkimustilanteessa olisivat "uhrien" tai "passiivisten kohteiden" sijaan päteviä ottamaan kantaa siihen, osallistuvatko he tutkimukseen vai eivät ja millä ehdoin? Ja jos näin on, olisiko erityisten "lapsilähtöisten menetelmien" rakentamisen sijaan lähdettävä siitä, että tutkimusmenetelmiä ja -prosessia on arvioitava tapauskohtaisesti, pohtien kriittisesti tutkimuksen toteutusta, tutkimuksen uskottavuutta ja eettistä sensitiivisyyttä ilman erityisiä erontekoja lasten tai aikuisten tutkimuksen välille (Dockett, Einarsdottir & Perry, 2009; Punch, 2002)? Tässä artikkelissa sitoudumme näkemykseen, jossa tavoitteena on enemmänkin *erilaisten* näkökulmien tavoittaminen ympäristöömme, arkeemme ja identiteetteihimme kuin jonkin yleisen ja yhteen niputetun imaginaarisen "lasten näkökulman" avaaminen.

Tässä artikkelissa sivuamme pohdinnassamme edellä kuvattuja, kirjallisuudessa esitettyjä kysymyksiä, mutta emme pyri vastaamaan niihin tyhjentävästi. Sen sijaan tunnistamme liikkuvamme tällä kriittisiä kysymyksiä ja erilaisia näkökantoja sisältävällä maaperällä, jossa esitetään hyvin erilaisia luonnehdintoja siitä, miten tutkimusta pitäisi lasten kanssa tehdä. Liitymme näihin keskusteluihin käsittelemällä lasten haastattelua

metodina.

Lasten haastattelut tarkastelussa – aineisto ja analysointi

Kirjallisuudesta on löydettävissä erilaisia tapoja tarkastella haastattelun prosessia. Esimerkiksi Corbin ja Morse (2003) kuvaavat haastattelun vaiheittaista etenemistä. Heidän jäsenyksessään haastattelun *aloitusvaiheessa* rakennetaan luottamusta ja vastavuoroisuutta. Seuraavaksi edetään *tunnusteluvaiheeseen*, jossa haastateltava testaa mitä ja kuinka paljon asioita haastattelussa voi kertoa. Ennen haastattelun *lopetusvaihetta* on vielä *syventymisvaihe*, jossa liikutaan tunnetasolla syvemmälle tasolle. Tässä artikkelissa rakennamme oman tarkastelumme myös vaiheittaisesti etenevänä, koska se tuo analyysiin loogisuutta. Tämä siitä huolimatta, että lasten haastatteluissa prosessin eri vaiheet eivät ole selvärajaisesti erotettavissa toisistaan. Palaamme tähän vaiheiden ongelmallisuuteen vielä tulosten pohdinnassa.

Olemme rakentaneet tarkastelumme keskustelemalla ensin toisen kirjoittajan, Roosin tekemistä tutkimushaastatteluista ja poimineet niistä selvästi haastattelun ja vuorovaikutuksen kulkua muuttaneita episodeja ja tapahtumia². Nämä episodit ja tapahtumat identifioimme vaiheittaisesti eli järjestimme ne haastattelun alussa, haastattelun keskivaiheessa vai haastattelun lopussa tapahtuviksi. Tämän ohella erittelimme muutamia tapahtumia, jotka sijoittuvat ajallisesti ennen varsinaisia haastatteluja. Tarkastelimme kunkin vaiheen sisältäviä episodeja ja tapahtumia ja rakensimme haastatteluiden kulkua luonnehtivaa kuvausta. Peilaamme huomioitamme aikaisempaan kirjallisuuteen ja laajennamme tarkastelua siten yhtä haastattelututkimusta laajemmaksi pohdinnaksi lasten haastattelututkimuksen haasteista, eduista ja mahdollisista karikoista.

Haastatteluihin valmistautuminen

Tutkimuskirjallisuudessa nostetaan esille, kuinka alle kouluikäisten lasten luokse pääsy on useiden portinvartijoiden suostumuksen ja erilaisten neuvottelujen takana (Powell & Smith, 2009). Tutkimuksen toteuttamiseen tarvitaan sekä erilaisten instituutioiden myöntämiä lupia tutkimukseen (esim. kunta, päiväkot) että lasten vanhempien suostumus (Kuula, 2006). Edelleen tietyn instituution, esimerkiksi päiväkodin, sisällä tutkija kohtaa erilaisia henkilöitä, joiden kanssa neuvottelua käydään muun muassa

---

² Tapahtumat viittaavat tässä episodina lyhyempiin hetkiin, kuten yksittäiseen puheenvuoroon, jotka näyttäytyvät merkityksellisenä kerronnan kulussa.

sopivasta ajankohdasta, käytössä olevasta ajasta ja tiloista sekä tutkimukseen osallistuvista henkilöistä. Haastatteluun valmistautuminen alkaa näistä neuvotteluista.

Seuraavassa vaiheessa lähestytään lapsia. Toisaalla kirjallisuudessa suositellaan sitä, että tutkijan on hyvä käydä tutustumassa ennalta haastatteluun osallistuviin lapsiin, toisaalla taas edetään suoraviivaisemmin itse haastattelutilanteeseen (Gollop, 2000). Käytössä olevat resurssit (aika) sekä tutkijan aiempi kokemus lasten kanssa toimimisesta ja heidän haastattelemisestaan vaikuttavat ratkaisevasti siihen, kumpaan vaihtoehtoon tutkimuksessa on perusteltua päätyä. Tässä artikkelissa hyödynnettäviä haastatteluita tehdessään tutkija kävi etukäteen sopimassa käytännön asioista päiväkodeissa, joissa haastattelut oli tarkoitus toteuttaa. Varsinainen ensikontakti tutkimuksen osallistuneisiin lapsiin tapahtui vasta varsinaisen tutkimusaineiston tuottamisen yhteydessä (vrt. Kirmanen, 1999). Tutkimushaastatteluita edeltänyt esitutkimus ($n=44$) ja tutkijan aikaisempi kokemus päiväkotityöstä antoivat uskoa sille, että haastattelutilanne, joka vastasi tämän artikkelin taustalla olevan väitöstutkimuksen tarpeisiin, oli mahdollista rakentaa tältä pohjalta.

Yleisten eettisten normien mukaisesti tutkimukseen osallistumisen tulee olla lapsille vapaaehtoista. Gollop (2000) kirjoittaa, että neuvoteltaessa lasten kanssa tutkimukseen osallistumisesta heitä tulee informoida riittävästi siitä, mitä haastattelu ylittää ja tarkoittaa ja mitä heiltä odotetaan. Samalla pitää kysyä lapsen suostumus myös tulosten ja tuotosten (esim. piirroksot) julkaisuun. Edelleen on hyvä varmentaa, että lapselle tulee selväksi, minne aineisto menee ja mitä sille tapahtuu haastattelun jälkeen. (Mt.)

Tutkimuspäiväkodeissa oli keskusteltu haastatteluihin osallistuneiden lasten kanssa siitä, että heitä tullaan haastattelemaan kyseisenä päivänä. Lapsille tuttu päiväkodin aikuinen kokosi tutkimukseen osallistuvat lapset yhteen ja oli läsnä, kun tutkija kertoi heille lyhyesti tutkimuksen tarkoituksesta sekä siitä, mitä tutkija ja lapset yhdessä tekisivät (Einarsdottir, Dockett & Perry, 2009). Tässä yhteydessä kysyttiin suostumus lapsilta itseltään. Vaikka osallistumishalukkuus tulee varmistaa aina ennen aineiston tuottamisen aloittamista, niin tämän ohella lapsilla on oikeus lopettaa milloin tahansa he itse haluavat, kuten useissa kirjoituksissa tuodaan esille (esim. Dockett ym., 2009; Eide & Winger, 2005; Kuula, 2006). Lapsen suullisesti ilmaisema osallistumishalukkuus katsottiin riittäväksi, vaikka joissakin tutkimuksissa on päädytty siihen, että lapsilta pyydetään kirjallinen suostumus (esim. Green, 2012; Harcourt, 2011). Allekirjoitetun suostumuksen kohdalla on hyvä muistaa, että sitä ei pidä ymmärtää ”lopullisena”, vaan lapsella on oikeus muuttaa mieltään kesken haastattelun ja osallistumishalukkuudesta neuvotellaan koko ajan (Viljamaa, 2012). Tähän lopettamispäätökseen palaamme myöhemmin pohtiessamme haastatteluiden loppuvaihetta.

Piirroksat haastatteluiden tukena

Ennen varsinaisten lapsikohtaisten haastatteluiden aloittamista lapset piirsivät aiheesta ”minun päiväkotini” pienissä ryhmissä (noin 5 lasta). Aluksi lasten kanssa käytiin keskustelua siitä, mitä he voisivat aiheesta piirtää. Lasten ideointia tuettiin kysymyksillä, mutta ideat nousivat lapsilta itseltään, ei tilanteessa mukana olleilta aikuisilta (tutkija, ryhmän lastentarhanopettaja). Tarkoituksena oli, että jokaisella lapsella olisi ainakin alustava ajatus siitä, mitä paperille syntyisi. Tämän jälkeen lapsille jaettiin tarvittavat välineet (paperit ja kyniä) ja saivat luvan aloittaa. Joidenkin lasten piirros valmistui varsin nopeasti, joillakin oli vaikeuksia päästä ylipäättään työn alkuun. Lapset saivat käyttää piirtämiseen haluamansa ajan. Piirrosten käyttö varsinaisissa haastatteluissa orientoivana materiaalina osoittautui toimivaksi ratkaisuksi, sillä lasten kanssa oli helppo päästä keskustelun alkuun näiden piirrosten avulla. Sen ohella, että piirroksista keskusteleminen oli osa tiedon tuottamisen prosessia, niin se toimi eräänlaisena *aloitus-* ja *lämmittelyvaiheena* (vrt. Corbin & Morse, 2003). Pyrkimyksestä mahdollisimman vuorovaikutteisen ja luontevan suhteen luomiseen haastateltavan lapsen kanssa sekä sen merkityksestä haastattelun onnistumiselle kirjoittaa muiden muassa Gollop (2000).

Piirroksiin liittynyt kerronta avasi näkökulmia piirtämiseen lasten kerronnan muotona. Vaikka lasten piirroksiin tallentui piirtämisen hetkellä tietty kuva, niin piirrosten merkitysten tuottaminen jatkui haastatteluissa. Mielenkiintoista oli se, että osa lapsista pitäytyi kerronnassaan hyvin tiukasti siinä, mitä itse kuvassa oli nähtävissä, kun taas osa lapsista lähti rakentamaan kerronnassaan aivan uutta merkitystä aiemmin piirtämälleen kuvalle. Kerronnallinen ero lasten välillä oli huomattava, mutta suoraviivaista vastausta siihen, mistä tämä ero syntyi, on vaikea antaa. Kunkin lapsen omanlainen piirtämis- ja kertomistyyli vaikuttaa luonnollisestikin omalta osaltaan (Riihelä, 2012). Toisille lapsille oli helpompi heittäytyä kuin toisille. Joidenkin piirrosten pelkistetty olemus ja niihin liittynyt niukkasnainen suullinen kuvaus selittyy osaltaan ennalta annettusta aiheesta, joka rajoitti varmasti mielikuvituksellisuutta. Muutaman lapsen toteamus ”*ei tullut muuta mieleen*” oli osoitus tästä.

Haastatteluiden toteuttaminen

Piirrosten tarkastelun jälkeen keskustelussa siirryttiin kerronnallisen haastattelun (Hyvärinen & Löyttyniemi, 2009) ensimmäiseen vaiheeseen³. Siinä ideana on antaa haastateltavalle hyvin laaja ja yleinen teema, josta hänen toivotaan haastattelussa kertovan. Tässä artikkelissa hyödynnettävien tutkimushaastatteluiden tarkoituksena oli avata päiväkotiarkea lasten näkökulmasta. Esitutkimuksessa oli havaittu, kuinka kysymys ”millaista on päiväkodissa?” tuotti lähes poikkeuksetta yksisanaisen vastauksen ”kivaa”. Sen sijaan kehoitus ”kerro minulle jotakin päiväkodista” muunsi lasten vastaukset monisanaisemmiksi ja kerronnallisemmiksi (ks. esimerkki 1), joten itse tutkimushaastatteluissa päädyttiin käyttämään tätä jälkimmäistä kysymisen tapaa (Kirmanen, 1999; Ruusuvuori & Tiittula, 2009; Yuen, 2004).

HAASTATTELIJA: Kerro mulle jotain tästä teidän päiväkodista.

Tatu: Että voi leikkiä.

HAASTATTELIJA: Voi leikkiä, kerro lisää.

Tatu: Että voi leikkiä Eemelin kanssa.

HAASTATTELIJA: Eemelin kanssa.

Tatu: Niin Eemelin, se on mun kaveri.

Esimerkki 1.

Kuten esimerkistä 1 on nähtävissä, lapsia kerrontaan kannustavasta aloituksesta huolimatta useimmat heistä eivät kuvanneet tutkimushaastattelussa päiväkotiarkea muutamaa lausetta tai sanaa enemmän ja haastattelija tulkitsi lasten kaipaavan kerrontansa tueksi lisäkysymyksiä. Näin ollen kerronnallisen haastattelun periaatteiden mukainen niin sanottu ensimmäinen vaihe kesti vain pienen hetken, jonka jälkeen tiedon tuottaminen alkoi rakentua vahvemmin vuorovaikutteisesti haastateltavan ja haastattelijan välillä ja haastattelutapahtuma muuntui keskustelunomaiseksi (Gollop, 2000; Kalliala, 1999; Riessman, 2008). Kerronnallisen haastattelun periaatteiden⁴

---

³ Tämä siirtymä ei aina ollut kovin selvä, vaan joissakin haastatteluissa tutkija ja lapset keskustelivat piirroksen vauhdittamina pitkään ennen nauhoitetun haastattelun aloittamista. Tutkija ja lapset saattoivat myös palata piirrokseen myöhemmin uudelleen.

⁴ Kerronnallisessa haastattelussa tutkija antaa tilaa haastateltavan omalle kerronnalle ja liikkeelle lähdetään yhdestä laajasta kysymyksestä. Näin haastateltava tuottaa itse kertomuksensa sisällön tutkijan ennakkokäsitysten tai valitsemien teemojen sijaan. Kerronnallinen haastattelu etenee vaiheittain. Alussa esitettävä kysymys on muotoiltu siten, että haastateltava voi päättää mistä hän aloittaa ja mitä, miten ja missä järjestyksessä hän kertoo. Haastattelijan tehtävänä on tässä vaiheessa kannustaa kertomaan ja ilmaista kuuntelevansa. Haastateltavan lopetettua vapaamuotoisen kerrontansa hänelle voidaan esittää tarkentavia ja kerrontaa jatkavia kysymyksiä, jotka

mukaisesti haastattelija kuitenkin pyrki välttämään uusien aiheiden tuomista keskusteluun kysymysten muodossa ja sen sijaan kannusti lapsia tuottamaan keskustelun sisältöä esimerkiksi kommenteilla ”kerro lisää ---- mitä muuta tulee mieleesi ---- kerroit aiemmin kavereistasi, kerro heistä vielä jotain lisää”.

Haastatteluista oli erotettavissa tilanteita, joiden seurauksena lapsi joko aktivoitui kerronnassaan tai päinvastaisesti hiljentyi. Haastattelutilanteiden vuorovaikutuksellisen rakentumisen näkökulmasta katsottuna on mielenkiintoista tarkastella sitä, missä määrin kerronta eteni haastattelijan johdattamana ja missä kohden lapset ottivat aktiivisemmin vetovastuuta. Toisin sanoen lasten kerronnan voi sanoa olleen haastattelutilanteissa ajoittain vahvaa ja ajoittain ohutta. *Vahvaksi kerronnaksi* oli tulkittavissa sellaiset tilanteet, joissa lapsen kerronta oli runsasta ja hän oli aktiivinen suhteessa kerronnan rakentumiseen ja sisältöjen tuottamiseen. *Ohuelle kerronnalle* oli puolestaan ominaista yksittäisistä sanoista muodostuva tai muuten hyvin lyhyeksi jäävä puheenvuoro tai puheenvuorot. (Aaltonen & Leimumäki, 2010; Hyvärinen, 2010; Vuokila-Oikkonen, 2002.)

HAASTATTELIJA: --- kerrohan jotain siitä sun kaverista ... millainen tyttö se on?

Hilla: Kiva.

HAASTATTELIJA: Kiva tyttö ... joo ...ketä muita kavereita sulla on? ...Kenen muiden kanssa sää leikit? ...

Hilla: (hiljaisuutta)

HAASTATTELIJA: Ei tuu mieleen ... no kerro jotain vielä noista päiväkodin tädeistä, millaisia ne on?

Hilla: Kivoja.

HAASTATTELIJA: Joo, mitäs sää niitten kanssa teet?

Hilla: (hiljaisuutta)

HAASTATTELIJA: Mitä sää teet niitten kanssa ... tuleeko mieleen? ...Mitäs ne tätit tekee täällä päivän aikana --- mitä ne tekee?

Hilla: En mä tiedä.

HAASTATTELIJA: Sää et tiedä mitä ne tekee ... selvä ... haluaisitko sää kertoa vielä jotain muuta mulle --- tuleeko mieleen mitään juttua täältä päiväkodista?

Hilla: Ei.

Esimerkki 2.

Esimerkki 2 kuvaa sitä, kuinka jonkun lapsen kanssa käyty keskustelu eteni hyvin kankeasti. Tällöin lapsen vastaukset olivat hyvin lyhyitä tai hän saattoi jättää vastaamatta kokonaan ja olla vain hiljaa. Toisin sanoen lapsen kerronta jäi ohueksi. Sen sijaan haastattelijan puheenvuorot, pakotetustikin, muodostuivat pitkiksi ja hallitsivat käytyä keskustelua. Näin rakentunut haastattelu noudatti tiukasti kysymys-vastaus

---

liittyvät haastateltavan esille nostamiin asioihin. Vasta kolmannessa vaiheessa on mahdollista ottaa esiin asioita, jotka juontuvat selvemmin tutkijan ja tutkimuksen intresseistä. (Hyvärinen & Löyttyniemi, 2009.)

-kaavaa (Alasuutari, 2005) sen sijaan, että se olisi rakentunut luonteeltaan kerronnalliseksi tai keskustelunomaiseksi.

Lasten aktiivisuuden suhteen vastakkaista ulottuvuutta edustivat sellaiset haastattelutilanteet, joissa keskustelu rakentui pääosin lapsen johdattamana. Tällöin lapsi tuotti vahvasti keskustelun sisältöä ja haastattelija saattoi vetäytyä tavallaan sivummalle ja ainoastaan myötäillä lapsen kerrontaa. Tästä vahvasta kerronnasta on esimerkkinä Veikan kanssa käyty keskustelu, joka käsitteli päiväkodin aloittamista.

Veikka: Täällä päiväkodissa on mukavaa. Mutta alussa kun mä tulin tänne, niin mä pelkäsin aikuisia.

HAASTATTELIJA: Jaa.

Veikka: Ja tiäkkö mitä mä luulin, kun Terhi sano, että käsipesun kautta syömään, niin tiäkkö mitä mä luulin.

HAASTATTELIJA: No.

Veikka: Mä luulin, että täällä on, kun se kuulosti, että täytyy mennä jostain kaapista, niin onko täällä joku salaluukku, josta täytyy mennä kun mennään syömään... mutta se on, että vaan pestään kädet ja pyyhitään ja sitten mennään syömään.

HAASTATTELIJA: Niin sää ihmettelit, että minkä ihmeen kautta ja sitten se selvisi sulle mitä se tarkoittaa.

Veikka: Niin, kun mä seurasin muita.

Esimerkki 3.

Esimerkissä 3 rakentuva keskustelu noudattelee edelleen esimerkin 2 tavoin osin kysymys-vastaus -kaavaa, mutta rakentuu silti selvästi lapsen kannattelemana. Puheenvuorot vaihtuvat keskustelijoiden välillä, mutta haastattelijan lähinnä kuittaa mukanaolonsa lyhyillä "jaa" ja "no" puheenvuoroilla (Alasuutari, 2005) ja lapsen kerronalle jää runsaasti tilaa.

Kuten esimerkit 2 ja 3 osoittivat, lapsia haastateltaessa tilanne eli ja muotoutui koko ajan. Ohut ja vahva kerronta aaltoilivat eri lasten kanssa tehtyjen haastatteluiden välillä, mutta samaan tapaan kerronnan luonne aaltoili yksittäisen lapsen haastattelun sisällä. Osa haastatteluista alkoi vaimeasti, kiihtyi välillä, ja vaimeni uudelleen. Joidenkin lasten kohdalla tämä aaltoilu oli voimakastakin, toisten ollessa melko innokkaita, tai innottomia, koko haastattelun ajan.

Edellä on eritelty, miten haastattelun sisältö rakentui vuorovaikutteisesti haastattelijan ja lasten välillä. Välillä haastattelijan rooli korostui, välillä lasten. Haastatteluissa esiintyi myös hetkiä, jolloin lapsi tuotti kerrontaa, joka tematiikaltaan haastoi tai muuten yllätti haastattelijan. Tähän vaikuttivat useat tekijät, muun muassa lapsen kerronalle tyypillinen nopea assosiointi ja erilainen ymmärrys keskustelussa käytetyistä käsitteistä (Riihelä, 2012). Nopeasta assosioinnista johtuen haastattelijan oli välillä haasteellista seurata lapsen ajatteluketjuja, sillä keskustelun aiheet saattoivat vaihtua aivan yllättäen.

Eräissä esimerkissä päiväkodin hiekkalaatikko heitti lapsen ajatukset hetkessä äidin kodin hiekkalaatikkoon ja sitä kautta vanhempien eroon.

Myös sisällöllisesti, tutkimuskysymysten kannalta katsottuna, haastatteluissa oli suuria eroja. Toisinaan keskustelu pysyi ennalta suunnitellussa aiheessa, mutta toisinaan keskustelu kääntyi aina uudestaan ja uudestaan tutkimuksen näkökulmasta katsottuna sivuraiteille. Haastatteluiden annettiin edetä lasten ehdoilla, sillä keskustelun kääntäminen tai rajoittaminen käsittämään ainoastaan tutkimuksen kannalta olennaiset teemat saattaa viestiä lapselle, ettei hänen mielipiteistään olla kiinnostuneita (Gollop, 2000). Saattaa myös käydä niin, että lapsi palaa aina uudelleen saman kertomatta jääneen teeman äärelle. Myös tavoite mahdollisimman luontevan keskusteluilmapiirin luomiselle haastatteluissa puoltaa näiden sivupolkujen sallimista. Kun lapsi oli saanut kerrotuksi juttunsa loppuun, haastattelija ohjasi keskustelua takaisin päiväkotikontekstiin. Haastattelut ovat tasapainoilua avoimuuden ja asiassa pysymisen välillä, koska tavoitteena on kuitenkin saada vastauksia olemassa oleviin tutkimuskysymyksiin (Helavirta, 2007).

Haastatteluissa oli siis tunnistettavissa osin rinnakkain ja samanaikaisestikin etenevät *tunnustelun* eli luottamuksen rakentamisen prosessit että *syventymisen* vaihe, jossa liikuttiin tunnetasolla syvemmälle (Corbin & Morse, 2003). Lapset tunnustelivat haastattelijan suhtautumista ja syvensivät haastattelun tunnelmaa muun muassa huumorin avulla. Näissä tilanteissa lapsia itseäänkin nauratti ja he tarkkailivat samalla intensiivisesti haastattelijan reaktioita yllättävään asiaan.

Esimerkissä 4 Nestori nauraa omalle kuvaukselleen kaveristaan Verneristä ja tyttöjen kiusaamisesta. Haastattelija lähtee mukaan Nestorin tuottamaan kerrontaan ja tarkentaa kysymyksellään Nestorin suhdetta tyttöihin; tämä naurattaa kertojaa yhä enemmän.

HAASTATTELIJA: No kerropas vähän millainen kaveri se Verner on?

Nestori: No se tykkää tyttöjä kiusata (nauraa).

HAASTATTELIJA: Tykkää tyttöjä kiusata?

Nestori: Joo... ja tytöt antaa Vernerille pusuja.

HAASTATTELIJA: Oho (nauraa), ootko sää saanut yhtään pusua tytöiltä?

Nestori: Oon (nauraa).

Esimerkki 4.

Vaikka haastatteluissa usein edettiin yhteiseen ymmärrykseen ja jaettuun tunnetilaan, sekä haastattelujen alussa että haastattelujen aikana saattoi esiintyä kerrontaa ja tilanteita, joissa haastattelijalle ei ollutkaan aivan selvää, mihin lapsi kerronnallaan viittasi. Esimerkiksi kertoiko lapsi jostakin päiväkodin vai kodin tapahtumasta. Lisäksi haastattelijan (aikuinen) ja lasten erilainen tapa käyttää joitakin käsitteitä vaikeutti

yhteisen ymmärryksen löytymistä. Tästä esimerkkinä havainto siitä, kuinka lapset eivät välttämättä kohdentaneet termiä "aikuiset" päiväkodin aikuisiin, mutta käytettäessä heidän oikeita nimiään, lapset luontevammin tuottivat juuri päiväkodin aikuisiin liittynyttä kerrontaa. Lapsia haastateltaessa olisikin hyvä muistaa, että lapsille tuttujen arkikielisten ilmaisujen käyttäminen edesauttaa lasten kerrontaa (Alasuutari, 2005). Ylipäätään se, mitä lapsi ymmärtää haastattelulla, saattaa olla jotakin hyvin erilaista verrattuna aikuisen ymmärrykseen. Tatun haastattelun aika esittämä kysymys *"Mikset sää jo haastattele mua?"* oli osoitus tästä. Lasten yllätykselliset vastaukset vaativat haastattelijalta kuulemisen herkkyyttä ja jatkokysymisen taitoa, kuten Helavirta (2007) toteaa. Tässä artikkelissa tarkasteluista haastatteluista oli havaittavissa, että lasten omien ilmaisujen käyttäminen keskustelussa helpottui mitä pidemmälle haastatteluissa edettiin, ja mitä enemmän haastattelija oli lapsen tutustunut.

Haastatteluiden lopetus

Haastatteluista suunniteltaessa on hyvä huomioida, että ennalta on mahdoton tietää, kuinka kauan yksittäisen lapsen haastattelu tulee kestämään ja mitä asioita sen aikana tullaan tai ehditään käsittelemään. Yksiselitteinen ohje on, että haastattelu tulee päättyä, kun lapsi selvästi ilmoittaa, ettei hänellä ole enempää kerrottavaa (Eide & Winger, 2005). Tässä artikkelissa tarkasteltujen haastatteluiden perusteella tämä kieltäytymisen, tai pikemminkin keskustelun lopettamisen, raja oli hyvin häilyvä, sillä lasten innokkuus saattoi vaihdella nopeasti ääri-laidasta toiseen. Hiljaisuuden muurin taakse vetäytynyt lapsi saattoi seuraavassa hetkessä intoutua kertomaan pitkää tarinaa päiväkotiarjestaan. Toisaalta värikästä tarinaa tuottanut lapsi saattoi vaieta silmänräpäyksessä. Tästä innokkuuden äkkinäisestä vaihtelusta johtuen johdonmukainen tarttuminen ensimmäiseen lapselta tulleeseen viestiin motivaation hiipumisesta tai kiinnostumattomuudesta ei ollut perusteltua. Jos näin olisi toimittu, osa haastatteluista olisi loppunut miltei saman tien kuin ne oli aloitettu.

Merkityksellistä onkin lapselta tulevien viestien tulkinta, vaikka ajoittain saattaa olla haasteellista tehdä tulkintaa lapsen lopettamispäätöksestä (Viljamaa, 2012). Päätös haastattelun lopettamisesta on viime kädessä haastattelijalla, mutta se perustuu aina lapsen aloitteeseen ja näitä aloitteita tulee kunnioittaa. On hyvä muistaa, että haastattelu on paljon parempi lopettaa tai antaa lapselle mahdollisuus päättää se, kuin jatkaa siitä huolimatta, että lapsen haluttomuus vastata on ilmiselvä (Gollop, 2000). Seuraavassa kuvataan kolmea erilaista haastattelun lopettamiseen liittyvää variaatioita eli lopetusta yhteisenä neuvotteluna, lapsen yllättäen lopettamaa haastattelua ja haastattelun yllättävää jatkumista.

Useimmat haastatteluista päättyivät tilanteeseen, jossa haastattelija ja lapsi päätyivät ikään kuin yhteisen neuvottelun tuloksena siihen, että haastattelu oli aika lopettaa. Tämä tapahtui lapsen sanoessa suoraan, ettei hänellä ollut enää muuta kerrottavaa, tai muilla tavoilla viestimällä. Lapsi saattoi esimerkiksi vastata toistuvasti ”en tiedä muuta” tai ”en tiedä enempää” keskustelun muuttuessa tietyllä tapaa vastausten nyhtämiseksi. Jotkut lapsista kiinnittivät huomionsa keskustelun sijaan johonkin käsillä olleeseen esineeseen tai esimerkiksi ulkoa kantautuviin lasten ääniin. Myös motorinen levottomuus oli viesti siitä, että haastattelu-aika alkoi olla lopussa. On kuitenkin huomattava, että haastattelun aikana lapset saattoivat usein vastata ”en tiedä muuta” viitaten tiettyyn kysymykseen tai teemaan. Näissä yhteyksissä haastattelija ei kuitenkaan tarttunut ensimmäiseen ”en tiedä muuta” kommenttiin, vaan tunnusteli lisäkysymyksillä, oliko lapsi kuitenkin halukas jatkamaan keskustelemista jostain muusta aiheesta.

Lopetus tapahtui yhteisenä neuvotteluna myös sellaisissa haastatteluissa, joissa keskustelu oli edennyt suhteellisen jouhevasti koko haastattelun ajan ja päiväkotiarjen tapahtumia oli tullut monipuolisesti esille. Tällöin oli luontevaa tarttua lapsen ”ei muuta” kommenttiin suhteellisen suoraviivaisesti ja vain varmistaa, että lapsi oli todella sitä mieltä, että haastattelu voitiin lopettaa. Tämä varmistaminen tapahtui yksinkertaisesti kysymällä lapselta haluaako hän kertoa vielä jotakin joko päiväkotiin tai johonkin muuhun asiaan liittyen (esimerkki 5).

HAASTATTELIJA: Selvä. Oisko sulle tullut vielä joku päiväkotijuttu mieleen?

Vilma: Ei.

HAASTATTELIJA: Selvä, ei enempää sitten. haluaisitko sää kysyä multa jotakin?

Vilma: Yyyy ... että mikä niiden lasten nimet on?

HAASTATTELIJA: Mun lasten nimet?

Vilma: (nyökkää)

HAASTATTELIJA: Mulla on sellanen xxxx, xxxx on vasta yhden vanha --- sitten xxxx on jo 13 ja xxxx 15

Vilma: Kumpi on isompi?

HAASTATTELIJA: No se xxxx.

Vilma: Aha.

HAASTATTELIJA: Haluatko kysyä vielä muuta?

Vilma: En.

HAASTATTELIJA: Selvä. Oli kiva jutella sun kanssasi.

Esimerkki 5.

Esimerkin 5 kaltaisesta neuvottelutilanteista poiketen osa haastatteluista loppui aivan yllättäen. Yllättäviä lapsen aloitteesta tapahtuneita päätöksiä olivat esimerkiksi tilanteet, joissa lapsi vaihtoi keskustelun aiheen suunnaten sen haastattelun jälkeiseen toimintaan. Eräs tyttö esimerkiksi kysyi ”tarvitaanko siellä [ulkona] hupparia” ja eräs poika puolestaan totesi ”kohta määhän lähdenkin kotiin”. Nämä kommentit tapahtuivat

haastattelijan näkökulmasta katsottuna niin sanotusti kesken kaiken. Kommentit ohjasivat kuitenkin lapsen huomion pois haastattelussa käynnissä olleesta keskustelusta, jonka jälkeen haastattelun jatkaminen ei tuntunut luontevalta, vaan kyseiset haastattelut päättyivät melko pian näiden kommenttien jälkeen. Yllättävin päätös haastattelulle oli se, että lapsi yksinkertaisesti nousi ja poistui huoneesta.

Niin yllättävästi kuin haastattelu saattoi päättyä, se saattoi myös käynnistyä yhtä yllättävästi uudelleen. Haastatteluissa oli tilanteita, joissa esimerkiksi jo jonkin aikaa hiljaiseen istunut tai hyvin lyhytsanaisesti vastailut lapsi saattoi seuraavassa hetkessä yllättää ja intoutua kertomaan jotakin tarinaa monisanaisesti. Näiden yllättävien käänteiden ennakoiminen tai selittäminen jälkikäteen oli lähes mahdotonta.

Vaikka haastattelut päättyivät hyvin eri tavoin, niin tärkeä huomio tähän lopetusvaiheeseen liittyen on se, että haastattelut tulisi aina loppua lapsen kannalta myönteiseen kokemukseen. Gollop (2000) kirjoittaaakin kuinka lapselle tulisi ”sallia” mahdollisuus päättää haastattelu onnistumiseen. Tällainen niin sanottu onnistuminen voi olla esimerkiksi se, että lapselle tarjotaan mahdollisuus kysyä haastattelijalta jotakin. Tässä artikkelissa tarkastelluissa haastatteluissa lapsilla oli mahdollista esittää omia kysymyksiä haastattelujen aikana. Haastatteluiden lopuksi lapsilta kysyttiin vielä uudelleen sitä, haluaisivatko he kysyä vielä jotakin haastattelijalta. Vain muutamat lapsista tarttuivat tähän mahdollisuuteen. Lapset olivat kiinnostuneita haastattelijan lempiruoosta ja haastattelijan lasten nimistä (ks. esimerkki 5). Yksi lapsista oli kiinnostunut siitä, tiesikö haastattelijalla vastaukset kysymyksiin *”paljonko on viis plus viis”, ”entä kymmenen plus kymmenen”*.

Pohdinta

Varhaiskasvatuksen ja lapsuuden tutkimuksessa laajemminkin on eletty runsasta erilaisten menetelmien kehittämisen aikaa. Tässä artikkelissa esittämämme puheenvuoro liittyy lasten haastatteluihin tiedon tuottamisen menetelmänä. Toisaalla haastattelu saa osakseen kritiikkiä johdattelevan ja kyselevän luonteensa vuoksi (esim. Karlsson 2006) ja esitetään, että lasten arkeen sisälle pääseminen ja heidän näkökulmansa ymmärtäminen vaatii pitkäaikaista etnografista tutkimusta (Corsaro & Molinari 2008). Emme näe erilaisia tiedon tuottamisen menetelmiä toisiaan pois sulkevia, vaan toisiaan täydentävinä. Välillä on perusteltua kysyä asioita lapsilta suoraan (esim. Turja, 2004; Valkonen, 2006) ja keskustelunomaisesti toteutetun haastattelun voi ajatella jättävän tilaa lasten kerronnalle (Kalliala, 1999).

Kuten edellä esitetystä on havaittavissa, niin lasten haastattelut ovat luonteeltaan hyvin muuntuvia. Niiden intensiteetti, tunnelma ja teemat aaltoilivat. Tästä vaihtelusta on tärkeää olla tietoinen haastatteluihin valmistauduttaessa. Liian tarkkoja suunnitelmia ei pidä, tai edes voi, tehdä, koska ne estävät tilannekohtaista eläytymistä ja joustoa. Esimerkiksi etukäteen ei voi varmuudella tietää sitä, miten hyvin lasten kerronta liittyy tutkimuskysymysten kannalta oleellisiin teemoihin tai lähtee kerronta ylipäättään käyntiin (Alasuutari, 2009; Ruusuvuori & Tiittula, 2009; Suoninen & Partanen, 2010).

Lapsia haastateltaessa on myös syytä varautua siihen, että jokainen haastattelu on omanlaisensa. Vaikka jokainen haastattelu opettaa haastattelijalle jotakin uutta, niin vaihtelevuus eri haastattelukertojen välillä on kuitenkin niin suuri, että on hyvin vaikeaa etukäteen tietää, mikä ratkaisu toimii ja mikä taas ei eri lasten kohdalla. Yhtä samanlaista kaavaa ei pidä edes etsiä, vaan olla sen sijaan luova ja joustava. On hyväksyttävä se tosiasia, että osa haastatteluista sujuu paremmin ja osa huonommin tietyn ennakkotavoitteen tai toiveen suhteen. Välillä tähän vaikuttaa haastattelijan oma toiminta, välillä lapsi ja välillä taas onnistuminen tai epäonnistuminen on kiinni niin monen eri tekijän yhteisvaikutuksesta, että niiden perusteellinen jäljittäminen on mahdotonta. Onnistuneessa haastattelussa kyse ei ole niinkään näiden erilaisten tekijöiden tunnistamisesta, vaan haastattelijan herkkyydestä lapsen viesteille haastattelutilanteen aikana.

Tässä artikkelissa tarkastellut haastattelut osoittivat, että alle kouluikäisiä lapsia haastateltaessa haastattelun vaiheet eivät ole selkeästi eroteltavissa toisistaan siten, kuin ne on kirjallisuudessa eroteltu (Corbin & Morse, 2003). Pikemminkin näyttää siltä, että lapsia haastateltaessa tutustumisen ja tunnustelun prosessi jatkuu läpi haastattelun. Haastattelun kuluessa sekä lapsi että haastattelijat oppivat tuntemaan toinen toisiaan sekä myös rakentavat yhteistä kieltä. On tärkeä antaa tälle prosessille aikaa ja pyrkiä rakentamaan haastattelu pääasiassa lapsen kielellä eli lapsen käyttämin käsittein.

Edelleen haastatteluiden perusteella oli havaittavissa, kuinka lasten kerronta ei asetu haastattelutilanteissa yhtenäisen määritelmän alle, vaan pikemminkin sille on tyypillistä aaltoilu erilaisten ominaispiirteiden välillä. Tämä kerronnan moninaisuus todentui sekä yksittäisen lapsen kerronnan sisällä että eri lasten kerronnan välillä. Lasten kerronta oli haastatteluissa ajoittain vahvaa, ajoittain ohutta. Kerronta saattoi saada alkunsa hyvinkin lyhyistä kommentteista tiivistyksen ja tihentyksen seuraavassa hetkessä. Välillä lapset olivat innostuneita, välillä taas eivät. Puheenvuorojen pituus vaihteli tässä samassa rytmissä. Lapset täydensivät kerrontaansa monikanavaisesti eleillä, ilmeillä, äänillä ja liikkeellä (Ahn & Filipenko, 2007; Puroila & Estola, 2012). Haastattelijan haasteena oli tunnistaa ja antaa tilaa lasten näille erilaisille kerronnan tavoille. Yhteistä kaikille haastatteluille oli, että niissä lasten kertomukset eivät olleet loogisia ja

lineaarisesti eteneviä, vaan pätkittäisiä ja hetkellisiä (Puroila, Estola & Syrjälä, 2012). Lisäksi kerronta toi selvästi esille lapsille ominaisen tavan ajatella ja yhdistää erilaisia asioita ja teemoja yhteen. Vastaavia lasten kerronnan ulottuvuuksia on nostettu esiin muissakin tutkimuksissa (esim. Eldén, 2012; Engel, 2003).

Gollop (2000) kirjoittaa, että lapsia haastateltaessa keskeistä on tarjota heille mahdollisuus tuoda esiin omaa näkökulmaansa ja tulla kuulluiksi. Hän korostaa, että avainsana on tässä yhteydessä nimenomaan *tarjota*. Kyky kuunnella, enemmän kuin kyky kysyä, on oleellinen pohdittaessa taitavan haastattelijan ominaisuuksia. Sen sijaan, että haastattelijä täyttää keskustelua kysymyksillään, asettautumalla kuuntelijan rooliin hän osoittaa lapselle arvostavansa hänen näkemyksiään ja tämä puolestaan kannustaa lasta ilmaisemaan itseään rohkeasti ja avoimesti. Näin ollen haastattelijan ja haastateltavan välille muodostuva suhde on haastattelun onnistumisen kannalta hyvin merkityksellinen (Gollop, 2000).

Haastattelussa tai haastattelutilanteen dynamiikassa kyse ei ole lapsen piirteistä tai ominaisuuksista sinänsä, vaan vuorovaikutuksessa rakentuvasta tilanteesta, jossa yhteistä ymmärrystä tuotetaan jatkuvasti neuvotellen, lähestyen toinen toista eri käsittein ja kerronnallisesti. Emme voi täysin tavoittaa mitä toinen on autenttisesti tarkoittanut, vaan kerronta on nimenomaan vuorovaikutuksessa rakentuvaa, jolloin haastateltavan ohella haastattelijä on osallinen tiedon tuottamisen prosessissa. Haastattelu tapahtuu kasvokkain, jolloin merkitykset synnytetään käsillä olevassa tilanteessa keskustelijoiden välillä. Tästä haastattelutilannetta luonnehtivasta vuorovaikutteisuudesta huolimatta uskomme, että haastattelussa on mahdollista tavoittaa lapsen näkemyksiä ja kokemuksia.

Tästä johtuen lapsen näkökulmasta ja ”äänestä” puhuttaessa on tärkeää varoa käsitteen liian yksikertaista tai sensaatiohakuista käyttöä, kuten Komulainen (2007) toteaa. Myös James (2007) muistuttaa, että ”lasten äänen” autenttisuutta ei voi ottaa annettuna, vaan lasten puheen kontekstia, viestin valikointia ja yleistettävyyttä sekä tutkijan tulkintoja on tarkasteltava kriittisesti. Sanoma ei tule suoraan lapselta tai lapsilta, vaan välittyneenä tutkijan tulkintojen kautta. Lasten haastatteluiden analysointiin on liitettävä mukaan vuorovaikutuksen ja kommunikaation tarkastelu, jotta voidaan kerronnan sisällön ohella kuvata tiedon tuottamisen prosessia ja luoda sen kautta ymmärrystä siitä, kenen ääni tutkimuksessa itse asiassa kuuluu (ks. myös Komulainen, 2007).

Lasten haastattelu sisältää useita eettisiä haasteita (mm. Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti, 2010). Tämän artikkelin esimerkeissä korostuvat erityisesti tutkijan ja lasten vuorovaikutukseen liittyvät eettiset kysymykset. Lasten kanssa tehtävässä

haastattelussa käydään jatkuvaa neuvottelua suostumuksesta eli tutkijan on pohdittava kriittisesti lasten osallistumisinnokkuutta ja päätettävä haastattelu mikäli lapsi viestii, että tilanne on epämieluisa. Lisäksi haastattelututkimuksessa päädytään lopulta tässäkin artikkelissa pohdittuun kysymykseen lapsen äänestä ja siitä, kenen ääni tutkimuksessa ja sen raportoinnissa kuuluu. Kuten artikkelissa korostamme, kerronta rakentuu aina vuorovaikutuksessa, joten tutkija on tulokseen mukana sen rakentumisessa.

Lähteet

- Aaltonen, T. & Leimumäki, A. 2010. Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa J. Ruusuvaara, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 119-152.
- Ahn, J. & Filipenko, M. 2007. Narrative, imaginary play, art, and self: Intersecting worlds. *Early Childhood Education Journal* 34 (4), 279-289.
- Alanen, L. 2005. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9-30.
- Alasuutari, M. 2009. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvaara & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145-162.
- Christensen, P. & James, A. 2008. Researching children and childhood cultures of communication. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) Research with children. Perspectives and practices. New York and London: Routledge, 1-9.
- Clandinin, D. J. & Connelly, F. M. 2000. Narrative Inquiry. Experience and story in qualitative research. San Francisco: Jossey-Bass.
- Corbin, J. & Morse, J. 2003. The unstructured interactive interview: Issues of reciprocity and risks when dealing with sensitive topics. *Qualitative Inquiry* 2003 (9): 335-354. Viitattu 28.4.2014.
- Corsaro, W. & Molinari, L. 2008. Entering and observing in children's worlds: a reflection on a longitudinal ethnography of early education in Italy. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) Research with children. Perspectives and practices. New York and London: Routledge, 239-259.
- Dockett, S., Einarsdóttir, J. & Perry, B. 2009. Researching with children: ethical tensions. *Journal of Early Childhood Research* 7 (3), 283-298.
- Eide, B. J. & Winger, N. 2005. From children's point of view: methodological and ethical challenges. Teoksessa A. Clark, A. T. Kjørholt & P. Moss (toim.) Beyond listening. Children's perspectives on early childhood services. Bristol: Policy Press, 71-90.
- Einarsdóttir, J., Dockett, S. & Perry, B. 2009. Making meaning: children's perspectives expressed through drawings. *Early Childhood Development and Care*. Vol 179 (2), 217-232.
- Eldén, S. 2013. Inviting the messy: Drawing methods and "children's voices". *Childhood* 20 (1), 66-81.

- Engel, S. 2003. My harmless inside heart turned green: Children's narratives and their inner lives. Teoksessa B. van Oers (toim.) Narratives of childhood. Theoretical and practical explorations for the innovation of early childhood education. Amsterdam : VU University Press, 39-50.
- Estola, E. & Puroila, A-M. 2013. Kertomuksina rakentuva päiväkotilapsuus. Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 53–68.
- Frank, A. W. 2012. Practicing dialogical narrative analysis. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Varieties of narrative analysis. London: Sage Publications. 33-52.
- Gallacher, L.-A. & Gallagher, M. 2008. Methodological immaturity in childhood research? Thinking through 'participatory methods'. *Childhood* 15 (4), 499-515.
- Gollop, M. M. 2000. Interviewing children: a research perspective. Teoksessa A. B. Smith; N. J. Taylor & M. M. Gollop (toim.) Children's voices. Research, policy and practice. Pearson Education New Zealand Limited. 18-36.
- Greene, S. & Hill, M. 2005. Researching children's experiences: Methods and methodological issues. Teoksessa S. Greene & D. Hogan (toim.) Researching children's experiences: Approaches and methods. <http://dx.doi.org/10.4135/9781849209823.n1>. Luettu 16.2.2014.
- Gubrium J. F. & Holstein, J. A. 2008. Narrative ethnography. Teoksessa S. N. Hesse-Biber & P. Leavy (toim.) Handbook of emergent methods. New York: Guilford Press, 241-264.
- Harcourt, D. 2011. An encounter with children: Seeking meaning and understanding about childhood. *European Early Childhood Education Research Journal* 19 (3), 331-343.
- Helavirta, S. (2007). Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. *Yhteiskuntapolitiikka* 72(6), 629-640.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90-118.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2009. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189-222.
- Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä : PS-kustannus, 160-178.
- James, A. 2007. Giving Voice to Children's Voices: Practices and Problems, Pitfalls and Potentials. *American Anthropologist* 109(2), 261–272.
- Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuurin ja yhteiskunnan muutos. Tampere: Gaudeamus.
- Karlsson, L. 2012. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 17-66.
- Kirmanen, T. 1999. Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena -kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena Kustannus, 194-217.
- Komulainen, S. 2007. The ambiguity of the child's 'voice' in social research. *Childhood* 14(1), 11-28.
- Roos & Rutanen. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti* — *JECER* 3(2) 2014, 27–47.
<http://jecer.org/fi>

- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana -Ekstistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Lapponiensis 111. Väitöskirja.
- Lagström, H., Pösö, T. Rutanen, N & Vehkalahti, K. (toim.) (2010). Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Lämsä, T. 2009. Monta ikkunaa lapsen maailmaan: Lapsitietämys aikuisten havaintoina ja lasten kertomuksina. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 89–124.
- Powell, M.A. & Smith, A.B. 2009. Children's participation rights in research. *Childhood* 16 (1), 124-142.
- Punch, S. 2002. Research with children. The same or different from research with adults. *Childhood* 9(1), 321-341.
- Puroila, A-M. & Estola, E. 2012. Lapsen hyvä elämä? Päiväkoti-arjen pienten kertomusten äärellä. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti, Journal of Early Childhood Education Research* 1 (1), 22-43.
- Puroila, A-M; Estola, E. & Syrjälä L. 2012. Does Santa exist? Children's everyday narratives as dynamic meeting places in a day care centre context. Children's everyday narratives as dynamic meeting places in a day care context. *Early Childhood Development and care* 182(2), 191-206.
- Riessman, C. 2008. Narrative methods for the human sciences. Thousand Oaks : SAGE Publications.
- Riihelä, M. 2012. Kertominen on lapsille sanallista leikkiä. Teoksessa L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 197-234.
- Rutanen, N. 2012. Pienten lasten vuorovaikutuksen rakentuminen ja tulkinta. Teoksessa L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 83-106.
- Ruusuvuori, J. & Tiitula, L. 2009. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiitula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22-56.
- Spakers, A. & Smith, B. 2008. Narrative constructionist inquiry. Teoksessa J. A. Holstein & J. F. Gubrium (toim.) Handbook of constructionist research. New York : The Guilford Press, 295-314.
- Strandell, 2010. Etnografinen kenttätyö: Lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Ry, 92-112.
- Suoninen, E. & Partanen, J. 2010. Haastattelu vuorovaikutuksen tilana – meadiläinen näkökulma. Teoksessa K. P. Kallio, A. Ritala-Koskinen & N. Rutanen (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 103-117.

- Tauriainen, L. 2000. Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 165. Väitöskirja.
- Thomson, F. 2007. Are methodologies for children keeping *them* in their place? *Children's Geographies* , 5(3), 207-218.
- Turja, L. 2004. Lapset laadun määrittäjinä ja arvioijina. Teoksessa P. Kupila (toim.) Arvioidaan yhdessä –näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Tammi, 9-30.
- Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 286. Väitöskirja.
- Viljamaa, E. 2012. Lasten tiedon äärellä. Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona. Oulun yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta. Universitatis Ouluensis E 129. Väitöskirja.
- Vuokila-Oikkonen, P. 2002. Akuutin psykiatrisen osastohoidon yhteistyöneuvottelun keskustelussa rakentuvat kertomukset. Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos, Psykiatrian klinikka, Oulun yliopisto. Väitöskirja. <http://urn.fi/urn:isbn:9514268903>. Luettu 18.3.2013.
- Yuen, F. C. 2004. "It was fun... I liked drawing my thought": Using Drawings as a Part of the Focus Group Process with Children. *Journal of Leisure Research* 36 (4), 461-482.